

Visszatekintés az Unitárius Teológiai Akadémia fejlődésére.

(Folytatás.)

Írta: Dr. Boros György.

1896—1909. az Unitárius Vallásközönség Papnevelő Intézete.

Az 1896—97. tanév új időszak kezdő éve. Az unitárius egyház Magyarország ezeréves fennállása ünnepi évében új szabállyal látja el a főgymnasiumot, megalkotja a Papnevelő Intézet első önálló „szervezetét és rendszabályait“ a tanári kar előterjesztése alapján. A szabályzatot az E. K. Tanács 226—1896. t. ü. sz. alatt jóváhagyta, életbe léptetését meghatározta. A szabályzat egyik leglényegesebb pontja, hogy a Papnevelő Intézetnek önálló igazgatója van: *a dékán*. Az E. K. Tanács a dékáni teendők végzésével Boros György teol. tanárt bízta meg. Az E. Főtanács 64—1896. sz. alatt megerősítette a szabályokat s az Intézet önállóan kiadta. Dékánnak egy évre megválasztotta Boros Györgyöt és ezt ismételte évről-évre 1910-ig. Ekkortól a választás 4 évre szólt.

Az önálló szervezet előnyeit és föltételeit a dékán így körvonalazta:

„Ma egészen megfordítva áll a helyzet az 50 év előttivel szemben. Akkor a külső formára helyezték a főfigyelmet, ma a tudományos műveltségre. Akkor törvények, rendeletek, szabályok és büntetések korlátozták a pályára készülő ifjakat, ma a büntetések meg vannak szűnve, a tudomány mezeje ki van tárva és az intézet azt várja növendékeitől, hogy az erkölcsökben feddhetetlenek, a tudományban jelesek, a szorgalomban jutalomra méltók legyenek. Ma, ha a növendék jól fogja fel helyzetét és helyesen értelmezi a szabadságot, abból az ő állásához és jövő feladataihoz mértelen alig hiányzik valami, vagy talán nem is hiányzik semmi, ha csak nem olyasmi, a mit sem az intézet, sem önmagok meg nem adhatnak.

A magába szállásnak, a lélek mélységeibe merülésnek és magasságaiban szárnyalásnak, a belső teljes átalakulásnak és újjá születésnek sehol, egyetlen pályán sem forog fönn oly nagy szüksége, mint itt.

A tudomány bősége és sokoldalúsága kiegészíti az orvost, a bírót, a tanárt s még a nevelőt is, főleg ha a tapasztalat és a gyakorlat is segítségére mennek, de a lelkészre készülők egész lényében, teljes valójában s nemcsak gondolataiban és tudásában, nemcsak izlésében és ítéletében, hanem szívében, érzésében, hitében és reményében is át kell alakulnia, újjá kell születnie.

Az az elv, amelyet az egyéni, benső átalakulásról elmondtam, áll mint föltétel a tudományos készülésnél. Ez az intézet nem kívánta és most sem kívánja formulázni önknek a tudományos fogalmakat, nem kívánja tantételekben említtetni be a dogmai tételeket azért, hogy majd azokhoz mérje hithűségöket és azok szerint ítélje meg kvalifikációjukat. A tudományos készültség alapföltétele a szabad vizsgálódás és azt ezek között a falak között mindig a legnagyobb becsben tartották, anélkül azonban, hogy valaha szemük elől tévesztették volna az unitárius lelkészt jellemző tiszta keresztény elveket.“

Az intézet továbbfejlesztését az intézet vizsgál- és felügyelőbizottsága sürgeti és a főhatóság előtt kifejti, hogy egy teljesen befejezett négy osztályú teológiai intézethez hat tanszéket tart szükségesnek a következő tanszakokra: 1. Rendszeres teológia. 2. Ótest. biblia-ismeret. 3. Újtest. biblia-ismeret. 4. Filozófia. 5. Jog és történelem. 6. Gyakorlati teológia. De mivel erre egyelőre a pénzügyi viszonyok miatt nem számíthat, a halaszthatlan szükség szem előtt tartásával azt ajánlotta, hogy az újtestamentumi bibliai ismeret tanítására állíttassék be egy rendes tanár s a lelkész-tanárok legalább félannyi órán tanítsanak, mint a rendes tanárok.

A bizottság javaslatba hozta, hogy a hittani intézetnek a Ferencz József Tudomány-Egyetemmel való kapcsolata alapján a filozófia, egyetemes egyházjog, jogtörténelem és pedagógia előadása részint kihagyassék, részint oly szűk körre vonassék, amilyent e tárgyaknak a teológiához való viszonya megkíván, ellenben a lélektan, logika, filozófia, de főleg a keresztény ethika előadására nagyobb súly helyeztessék s azonkívül mindenik főtárgy mellett speciális kollegiumok tartandók. A bizottság a gyakorlati bibliamagyarázat, gyakorlati erkölcsstan, a kateketika és a hitoktatás tanítását ajánlja figyelembe. A nyelvek közül az újtest. görög és az angol nyelvet emeli ki.

A javaslatot az egyházi főhatóság tárgyalta, de az intézet és a tanári személyzet érdekében is egy fontos lépés már előre tétetett. Elvileg kimondatott s részben gyakorlatilag is megvalósult, hogy a lelkész-tanárok legalább félannyi tanórán tanítsanak, mint

a rendes tanárok. Ezzel kapcsolatban sikerült a Főt. püspök ural, mint egyik rendes tanárral szemben azt az előnyt nyújtani, hogy egy pár tárgy tanítása alól fölmentessék, tekintettel negyven évet meghaladó szolgálataira. A szimbolika teológiát Gálfi Lőrinc h. tanár már korábban, az unitárius egyháztörténelmet Mózes András átvette és előadta.

Az 1899. évi zsinati Főtanács a tanárok fizetésének rendezése ügyén is lendített annyit, hogy kimondotta, hogy a teológiai tanárok fizetése legalább olyan összegben megadassék, amilyent a kolozsvári főgimnázium hasonló korú tanárai élveznek s hogy a dékán is némi fizetésben részesíttessék.

A papnövendékek számának növelése tekintetében a Papnev. Intézet Vizsgáló és Fegyelmi Bizottságának javaslata alapján az E. K. Tanács meghatározta és életbe is léptette a VIII. osztályú azon tanulók segélyezését, akik szülőik beleegyezésével, lelkészük látta-mozásával benyújtott folyamodványban kijelentik, hogy a papi pályára szándékoznak lépni.

Az új szabályzat szerint alakult intézet tanító személyzetét és az eltanított tárgyakat az Értesítő részletesen kimutatja.

A hallgatók száma: I. éven 3, II. éven 2, III. éven 3, IV. éven 2, összesen 10. Papjelölt volt 4.

A saját lábára állított intézet gyors léptekkel halad. Először is keresi az egyetemmel való kapcsolatot s dr. Wlassics miniszter 43083. számú rendeletével megnyeri, hogy „az intézet I., II., III. éves rendes hallgatói a kolozsvári tudomány-egyetem bölcsészet-, nyelv- és történettudományi karán fél éveik teljes beszámítására való jogosúltsággal rendes hallgatókul olykép íratkozhassanak be, hogy csak heti 10 óra hallgatására köteleztessenek s az egyetemi rendes hallgatókat megillető jogokban és kedvezményekben, az ösztöndíjakra való jogosúltság kivételével, részesedjenek“. „Az unitárius teológusok az egyetemi tanfolyamnak elvégzése után külön miniszteri engedély nélkül bölcsészettudományi szigorlatra bocsáttassanak.“

A jog csak azért volt az I—III. évre korlátozva, mivel a IV. évesek, mint szigorlók, nem jártak előadásra.

Az egyetemi díjakat az egyház fizeti, de ennek fejében megköveteli, hogy legalább a fő tárgyakból kollokváljanak az egyetemen. Aki ennek nem tesz eleget, a következő félévben az egyetemi díjak kifizetésére nem számíthat. Ez az intézkedés később oda módosult, hogy köteles a befizetett tandíjat visszafizetni. Ezért atyja vállal jóállást a belépéskor kiállított hiteles nyilatkozattal.

Az új szabályzat értelmében *első alapvizsgálat* volt 1897-ben szept. 4-én. *Első szakvizsgálat* volt 1898 május havában.

Az 1898—99. tanév nem felelt meg a várakozásnak annyiban, hogy a hallgatók száma csak eggyel növekedett. A jelen évihez hasonló csekély még nem volt a hittanhallgatók létszáma. Ez a tény az E. K. Tanácsot arra indította, hogy a Papnevelő Intézet Bizottságától javaslatot kérjen a létszám növelése érdekében. A Bizottság a kérdést tüzetesen megvizsgálta és azt a véleményt nyilvánította, hogy a Papnöveldebe lépésre elő kell készíteni a VII-ik s főleg a VIII. osztály azon tanulóit, akik arra hajlandóságot mutatnak. Az ilyen ifjak, ha szülők hozzájárulását és lelkésük ajánlatát is bemutatják, nagyobb segélyben is részesítendőek s a teológiai önképzőkörbe tagokul fölveendőek, hogy a hittanhallgatókkal érintkezés útján a szakpálya iránti érdeklődés és hajlam ébredjen föl bennök.

Az 1899—1900. tanév nevezetes jelenségek színtere. Először tart az Intézet önálló megnyitó ünnepét.

A dékán a tanévet *értekezéssel* nyitja meg ily cím alatt: *A teológiai oktatás feltételei.*

Hasonlóan nevezetes, hogy ebben a tanévben lépett gyakorlatilag is életbe a negyedik évfolyam és hogy az Intézet Igazgató-sága a továbbfejlesztésre tervezetet készített és nyújtott be az E. K. Tanácshoz.

Lendületet vesz a hallgatók jelentkezése. Ébred a reménység, hogy nagy változások fognak következni, mert az új iskola-épület már készen van. A dékán így jellemzi a hangulatot az 1900—901. év mozzanatai között: „állandóan kísért és kísért a megválás gondolata. Itt a régi épület falai között minden arra utal, hogy közel van már a vége. Avúlt, roskadozó, kopott és kimerült minden s mégis van valami rajta és bennük, ami leköti figyelmünket: a múlt, melynek jelene éppen azért oly megviselt, mert hosszú és viszonylagsteljes volt“.

1900-ban a vallás- és közoktatásügyi miniszter 74837. számú leiratában az egyetemi jogot kiterjeszti a IV.-ik évre is. Az E. K. Tanács az intézet tovább fejlesztését nem igéri, mivel az anyagi körülmények akadályozzák az új tanár beállítását.

Az 1901—2. tanév öröm esztendeje. Az új kollégiumban a Papnevelő Intézetnek külön helyiségei vannak a templom felőli soron. Első a dékán hivatalos helyisége, azután a hálóterem húsz

ággal, a dolgozó-terem húsz asztallal és szekrényekkel (képe közölve van az Értésítőben). A házirend megfelelően van szabályozva a dékán felelősségével egy *felügyelő* vezetése alatt.

A hallgatóknak van külön olvasószobájuk, van két tantermők (később egy harmadik is átadatott).

Az új viszonyok szerint átalakított, tehát második szabályzatot az E. Főtanács jóváhagyta (43—1901. sz.). Az új szabályban a régi reggeli praeces helyett, melyre a diákoknak öt órákor kellett összegyűlni, a hittanhallgatók fél nyolc órákor mennek „közös imádkozásra“ és azt sorra vezetik. Sorrendje: egyházi ének, egy bibliai részlet olvasása, imádkozás, ének. Az első szabály 26 pontból állott, a második 63-ra bővült.

A szabályzat és az önálló elhelyezkedés nagyobb mértékben biztosítja az egységes vezetést, valamint a hallgatóknak egymásra kölcsönös hatását, de megváltoztatta a külső társadalommal való viszonyt. A hittanhallgatók csaknem teljesen az iskolai segélyezésre vannak utalva. A gimnáziumi tanulókkal csak az étkezés alkalmával érintkeznek. A gimnáziumi tanulók magánoktatása (privát tanítóság) megszűnt, a szülők csak ritkán veszik igénybe a hittanhallgatókat, akiknek e miatt a jövedelmük nagyon megcsappant, csaknem teljesen az ünnepi szolgálatért (*legatio*) kapott kis összegre vannak utalva.

Az új elhelyezkedés a hallgatók *létszámára* jó hatással volt. A dékán az 1902—3. tanévről szóló jelentésében örömmel hirdeti, hogy elérték a létszám maximumát (20). Azt is hozzájegyzi, hogy „nemcsak a számbeli eredmény mondható kedvezőnek, hanem az is általában nyilvánítható, hogy a Papnevelő Intézet hallgatóit a pálya iránt lelkesedés, a tanulmányokban szorgalom vezeti. Azt nem mondhatjuk, hogy a célt ebben az évben már elértük, de az intézet ifjúságának tapasztalt jó közszelleme följogosít sok reményre.

„Ha Papnevelő Intézetünk megnyeri a Magyar Unitárius Egyháztól azt a támogatást, amelyre szüksége van s amely iránt már ezelőtt négy évvel megtette a Papn. Int. Bizottsága az előterjesztést, vagyis *ha a tanári létszám növeltetni*, a szakkönyvtár gazdagítani fog, ha a hallgatók pályadíjak nyújtásával is serkentetni fognak, akkor ez az intézet még jobban meg fog felelni magasrendű föladatának.“

Az 1902—3. tanévben az Intézet bizottsága előterjesztést tesz, hogy a hittanhallgatók az internátusi 50 korona díj fizetése alól

mentessenek föl. Az E. Főtanács 130—1902. sz. határozatával a díjfizetés kötelezettségét törölte s ugyanakkor a hallgatókat az étkezésnél asztalfőkké rendelte.

Új törekvések mutatkoznak az új intézetben. Erre vall a dékán az 1903—4. évi Értesítőben (11. lapon) közzétett fejtegetése:

„Az Unitárius Papnevelő Intézet Magyarországon egyedüli hely, honnan az unitárius egyházak lelki pásztorokat, az unitárius eszmék apostolokat várhatnak. Akármelyik célt is tekintjük, olyan nagy föladat vár most Intézetünkre, amely még akkor is csak részben oldható meg, ha minden tényező egész erejét egyenesen ennek az érdekében használná. Ez ideig a célt ismertük, de az eszközöket csak nagyon hézagosan kaptuk meg. Mióta az új intézetben önálló szervezettel s külön helyiségekben működik a Papnevelő Intézet, a tanulók létszáma elérte a tervszerinti legnagyobb összeget. Ez megnyugtató, de a nyomába már bele lépett egy újabb óhaj: vajha ez az intézet iskolája lehetne a közönségnek is. A teológiai oktatás, ha nem is a tudományos szakok részleteiben, de a tudománynak általános érdekű főbb vívmányaival érdeklí s kell, hogy érdekelje a nagy közönséget is. A Papnevelő Intézet feladata volna, hogy koronkint közérdekű előadások tartásával fölhívja a közönség figyelmét azokra a nagy változásokra, amelyeket a vallástani, a bibliai és egyháztörténelmi kutatások sikerei előidéztek. E nélkül csaknem elkerülhetetlenül keletkezni fog egy tátongó nagy úr, az iskola és a társadalom s illetőleg a lelkészek felfogása és gondolkozása s a közönségé között, mert a magyar napi sajtó, mely az irodalomnak minden ágát felöleli és a könyvirodalmat leszorítja s csaknem fölöslegessé teszi, a teológiai kérdéseket nem érinti, nehogy felekezeti zavarokat létesítsen, a teológiai és egyházi lapok pedig a nagyközönségnek elenyészően csekély részéhez jutnak el.

Ezt a nagy hiányt részben pótolhatnák a hittani intézetek s a mienk is. A mi intézetünk gondolhat ilyesmire, de a megvalósítás lehetőségétől fölötte messze áll, mivel a tanári létszám még mindig a minimummal küzködik, azzal, ami ezelőtt ötven évvel is meg volt.

Midőn tehát az új intézet áldásos hatását és előnyeit örömmel látjuk a tanulói életben, a közszellemben és a munkakedv fokozásában, megokolt az az óhajításunk, hogy minél előbb új szaktanárokat nyerjen intézetünk, kik erejüket, buzgalmukat és tanulmányaikat az Intézet előtt lebegő magasztos cél érdekében használják fel.“

Az 1904—5. évi megnyitójában a dékán 25 hallgatót mutat be és ezeket mondja:

„Érdekes jelenségnek nyilvánítom, de mindamellet is gondolkozóba ejt mindnyájunkat, nem annyira azért, mert intézetünk

berendezése kevesebb ifjú részére készült, hanem főleg azért, mert azok, akik ide most először lépnek be összesen 12-en, jól tudják, hogy a papi állások ez idő szerint csaknem kivétel nélkül mind be vannak töltve, nagyrészt ifjú emberekkel s hogy a mi viszonyaink között, rendes úton, csak 2—3 papi állás üresedik meg egy év alatt, tehát a 25-ik papnövendékre csak tíz év múlva kerül sor.

Miután a helyzetet ismerve lépnek erre a pályára s miután a személyes figyelmeztetés után is mindnyájan megmaradtak szándékuk mellett, jogosítottnak érzem magamat, tovább menő okokban keresnem a jelenség titkát. Talán a kor szelleméhez fordulhatok legalaposabb reménnyel, ahhoz, amely az exact positivizmusból átsapott a történelmi alapon nyugvó spiritualizmusba. Amely elfordult attól a rideg arche (*αρχή*)-tól, amely önmagán kívül nem tűr semmi létezőt; amely fölöltöztette szépséggel, kellemmel és életlehellettel az anyagot, miután élettársával nem volt megelégedve. Talán megérezték az úr szellőjét járni az élet kertjében, a nap alkonya szürkületében és meghallották a hívó szót és jöttek, mitől sem rettenve vissza.

Talán kiolvasták a mai népek szellemi forradalmából, hogy az Isten megvetése és a haza megtagadása, amely az alapjában oly üdvös szociálistusból kinőtt újabb társadalmi szövetkezetek alapelve kezd lenni s a hierarchizmus, amely száz esztendőök alatt konszolidált befolyását kezdi veszíteni, nemcsak a magasabb körökben, hanem a nép között is, újabb kísérleteivel olyan helyzetet fog teremteni, melyben csak a názáreti mester szelleme tud békét és boldogságot hozni létre s a melyben a mi egyszerű evangéliumunkra szükség lesz.

Talán azt is következtethetem tehát, hogy Önök nemcsak életpályát akarnak biztosítani maguknak, nemcsak megélhetést, hanem olyan műveltséget és szellemet is, amelynek önmagában rejltő jutalma van. Én hajlandó vagyok a legjobbra következtetni ezen elhatározásukból, hajlandó vagyok arra a föltevésre, hogy ha nem is valamely öntudatos meggyőződés, de bizonyos szent sejtelem működik lelkükben s készíti, hogy igyekezzenek bejutni az alá a fa alá, amelyhez az őskori próféta gondolata szerint Isten a jó és rossz tudását kötötte.

Önök nyugodtan vágyakozhatnak a tudásnak ezen almájára, mert a mi Istenünk nem fél, hogy az ember olyanná lesz, a milyen ő. A mi Istenünk nem igyekszik tilalomfát állítani a tudás útjába és nem félti hatalmát az embertől, hanem azt akarja, hogy legyünk szentek, mint ő szent, legyünk tökéletesek, mint ő tökéletes és legyünk egyek vele, mint egy volt a Jézus.

A tudás szomja hozta ide! Felséges ösztön. A hiten kívül talán egyedül olyan, amely kizárólag csak emberi.

Első tekintetre nem látszik haladásnak az intézet életében,

de mégis annak minősítjük, hogy az intézet tanári kara 46 évi szolgálat után 1906-ban fölmenthette Ferencz József püspököt a tanítás alól. Tárgyait egymás között kiosztottuk. Tanított koronként szimbolika teológiát, erkölccsant, egyházi szónoklattan, egyházi szertartást, unitárius egyháztörténelmet. Az Intézet ünnepélyesen vett búcsut a főpásztortól, mint teológiai tanártól.*

Nehézségek az új intézetben is mutatkoztak. A dékán az 1907--8. évi Értesítőben így tárja föl a helyzetet:

A *házirendnek* mindig megújuló akadály, hogy husz ifjú ember egy teremben kell, hogy aludjék s egyben kell végeznie a magánfoglalkozást. A legszorgalmasabb ifjú sem tud annyit végezni, amennyit óhajtana, mert kivihetetlen, hogy egyik vagy másik ne zavarja, ha szándéktalanul is. Főképpen az irodalmi és más versenyek csaknem lehetetlenné vannak téve, mert mielőtt valami eredményt elérhetne, aki dolgozni akar, már fölfedezik. Azok, akik a megelőző években pályáztak, rendszeren a tanterembe, vagy más idegen helyre vonulva dolgoztak. A Papnevelő Intézet vezetősége a kérdéssel sokat foglalkozott, de az épület beosztása miatt eredménytelenül. Ezen csak majd a messzi jövőben s akkor is csak úgy lehet segíteni, ha a Papnevelő Intézet egészen önálló és a célnak megfelelő épületbe fog elhelyeztetni.

Az intézet megerősítése érdekében tovább foly a sürgetés. 1908-ban az udvarhelyi egyházkör közgyűlési (22—1908. sz.) javaslatot terjeszt föl az intézet fejlesztése érdekében. A Papnevelő Intézet 46—1908. jkv. sz. alatt szintén előterjesztést tesz. Kéri, hogy az intézet neve legyen „Teológiai Akadémia“, legyen hat rendes tanára és rendeztessék a dékán fizetése. Az E. K. Tanács 964—1908. sz. alatt „a papnevelő intézet *fejlesztése* kérdésének megoldását a maga részéről is elkerülhetetlennek tartja, minthogy azonban e nagyfontosságú ügyet még kellőleg nem tanulmányozhatta, kéri, hogy bizassék meg a fejlesztés ügyét beható tárgyalás alá venni s figyelemmel egyházunk pénzügyi helyzetére is, a jövő évi Főtanácsnak tegyen részletes előterjesztést“. Az E. Főtanács a javaslatokat kiküldi véleményadásra az egyházköröknek (32—1908. sz.). Így jut a kérdés a papnevelésben érdekelt egyházközségek közvetlen közelébe.

A tanári kar javaslata megjárta az egyházköröket. Nagy érdeklődés és élénkség nyilvánult iránta. Az alapjavaslat, valamint a körök véleményének lényege közölve van az Intézet értesítőjében (1909—910. évf.). Értékes és figyelemre méltó munka. Nagy terje-

* Az Értesítő közli az üdvözetet és a választ.

delme miatt ide nem vehettük át, de a következők, mint általános érdekű tételek nem mellőzhetők:

A Papnevelő Intézet főadata *gyakorlati és tudományos*. Gyakorlati annyiban, hogy gondoskodnia kell a papok előkészítéséről. Gondoskodnia kell arról, hogy az unitárius vallás elveit meggyőződéssel és meggyőzőleg hirdessék a szószékről s a papi gondot buzgósággal végezzék hiveik között. Inspirálnia kell arra, hogy az önmegtágadásig menő buzgósággal sáfárkodjanak a rájuk bízott gyülekezetben s tanúságot tegyenek arról, hogy Jézusnak hű követői, az Isten országának apostoli lelkesedésű munkásai.

Hogy az Intézet ezt az átalakító és hasznos munkát teljesíthesse, szüksége van olyan tanárookra, akik a papi hivatást maguk is szépnek tartják, azért lelkesednek. De ezek a tanárok egyben a tanuló ifjakat is kell hogy szeressék s a velük való érintkezésben már előre tanítsák meg saját példájukkal is a leendő hivekkel való elbánást.

Papnevelő Intézetünk csak akkor fog hivatása magaslatán állani, ha az egy erős tanári testület vállaira nehezedik s ha ezek a tanárok első helyen s legfőképpen az Intézetnek szentelik munkaerejüket és gondolataikat.

Erős tanári testület alatt hat rendes tanárt s egy-két helyettes, egy-két szaktanárt értünk. Ezeknek magas műveltségű és tárgyaikban tudós embereknek kell lenniök.

A teológiai tanári kartól lehet és kell is várni azt, hogy a teológiát tudományosan művelje s az unitárius eszméknek a tudományos művek, tanulmányok és értekezések kiadásával nemcsak irányt adjon, hanem azokat az ellenkező fölfogásuakkal szemben — ha szükség, védelmezze is.

A teológiai tanári kar főadata első helyen az is, hogy a szaktudományok fejlődését figyelemmel kísérje, ismerje és azok felől a tanulókat, de megfelelő alkalommal a nagyközönséget is tájékoztassa.

Hogy ezek a nagyszerű feladatok immár valahára munkálatba vétessenek, az Egyházi Képviselő és Főtanács döntő intézkedéseitől függ. Ki kell már mondani s meg is kell valósítani a Papnevelő Intézetnek megfelelő kiépítését.

Az E. Főtanács 24—1909. sz. alatt meghatározta, hogy neve legyen: *Unitárius Teológiai Intézet*. 1909 szeptemberétől kezdve legyen négy rendes tanszéke:

1. Rendszeres teológiai, 2. ószövetségi történelem és exegetikai, 3. újszövetségi történelmi és exegetikai, 4. egyháztörténelem és jogi tanszékek.

Az ötödik (a gyakorlati teológiai) tanszék beállítását egyelőre mellőzi és kötelezi a tanárokat, hogy ennek a tárgyait is lássák el.

A tanári fizetést is rendezti a Főtanács s két új tanszéket, a harmadikat és negyediket betölti: Gálfi Lőrinc és Csifó Salamon tanárokkal. Péterfi Dénes lelkészt meghagyja eddigi munkakörében, dr. Boros György rendes tanár marad az ószövetségi tanszéken.

Egyben rendeli az E. Főtanács azt is, hogy az intézet szabályzata megfelelően átalakíttassék és a tanárképesítésről is szabályzat készíttessék.

1909—1915. Unitárius Teológiai Intézet.

Minden eddigi sikert fölülmul az, amit 1909-ben az egyház főhatósága biztosított. Most már van az intézetnek önálló tanári kara is. Ferencz József püspök maga nyitja meg az új tanévet s többek között ezeket mondja: „Kiváló örömmel köszöntöm mindnyájokat az új tanév kezdetén, amellyel papnevelő intézetünknek egy új korszaka nyílik meg...“

Mire alapíthatjuk hát az új korszakot? Arra, hogy bár az intézetben ezután is ugyanazon tanárok fognak működni, akik eddig is működtek, az új szervezettel az eddigi 1 egész tanár helyett az intézetnek 3 egész tanára lesz, akik kizárólag az intézetnek szentelhetik tehetségüket és munkaerejüket, 4-ik tanárnak, a míg e tanszékre is rendes tanárt állíthat be főtanácsunk, megmaradván a féltanári állás is, valamint az sincs kizárva, hogy a szükséghez képest az intézetben ezután is még segédezők, óraadó tanárok is alkalmaztassanak. Minő lendületet fog ez adni, de kell is, hogy adjon ez intézetünknek egyfelől az által, hogy ezzel a szervezettel az igen tisztelt tanár urak most már inkább érvényesíthetik magok között a munkamegosztás sikert biztosító nagy elvét; másfelől azáltal, hogy kiki a maga szakkörébe jobban elmélyedhet és így minél több és buzgóbb gyöngyszemeket hozhat felszínre azoknak mélyeiből, amik aztán szükségképpen hallgatóikban is fokozni fogják az érdeklődést, a tudásvágyat; a szemináriumokban pedig, amelyek szintén új intézmények lesznek az intézetben, figyelemmel kísérhetik és ellenőrizhetik az intézet tagjainak munkálkodását.

Ami az igen t. tanár urakat illeti, nem tartom szükségesnek buzdítani és lelkesíteni elhivatásokra; mert ismerve eddigi működésüket részint éppen ebben az intézetben is, teljes bizalommal és reménnyel vagyok az iránt, hogy minden erejükkel azon lesznek, hogy vele emeljék teol. intézetünket. Ez a teol. intézet unitárius theol. intézet. Mi ebben az intézetben unitárius egyházunknak kívánunk lelkészeket nevelni. Az unitarizmus szelleme hassa át és vezesse az igen tisztelt tanár urakat is előadásaikban szintűgy, mint az intézet tagjait tanulmányaikban. Nem a rút felekezeti

elfogultságot értem én ez alatt. Ez távol volt egyházunktól mindig s legyen távol ezután is. Az unitárizmus szelleme szerintem az igazság keresésében és szeretetében, a testvéri érzés ápolásában és a hazafiságban nyilvánul. Erre van alapítva egyházunk is. Ezért ragaszkodtak annyira s hoztak ennek érdekében annyi áldozatot hitelőink is. Kövessük őket ezután is egyházunk forró szeretetében, hitigazságainak védelmében és terjesztésében.

A programszerű főpásztori beszéd után Csifó Salamon, most már rendes tanár, olvas föl értekezést *Az élet és vallás* címen. A dékán dr. Boros György tart megnyitót, melyben többek között így szól:

Először is a hála és köszönet meleg szavait intézem a Mélt. és főt. püspök úrhoz, mert hogy intézetünk nemcsak címben, hanem erőben is oly nagy lendületet nyert, azt első helyen szeretett püspökünk lelkes közreműködésének köszönhetjük. Nem akarom fölidézni a múlt idők nehéz küzdelmeit, nem akarok rámutatni haladásunk lassúságára, elég nekem, hogy most örvendezhetek az új idő kezdetén. Elég, hogy fölemelhetem reménységem szárnyait abban a biztos tudatban, hogy ezentúl nagyon sokat megvalósíthatunk abból, ami eddig csak ábránd és óhajítás volt. Új rendes tanáraink Csifó Salamon és Gálfi Lőrinc nem új emberek, hanem régi munkatársaink, akiket jól ismerünk s akiknek erős vállaira immár teljes bizalommal nehezítjük a nagy és magasztos föladatakat.

Az új idő nagyon előnyös változást hozott létre, amit a tanrendből már észrevehettünk. Megszaporodtak a seminariumok. Mit jelent ez? Azt, hogy mi Önökkel nemcsak ex cathedra akarunk beszélni, hanem közvetlenül. Magukkal együtt akarunk dolgozni. Segíteni, irányítani akarjuk. Várjuk és kérjük, legyenek bizalommal hozzánk. Nemesak tanügyi, hanem benső kérdéseiket is terjesszék előnkbe s mi legjobb igyekezettel fogjuk keresni és megadni a választ.

Az Unitárius Teológiai Intézet címet csak 5 évig viselte. Ez alatt dékánja volt Csifó Salamon 4 évig. Utána Gálfi Lőrinc átlépett a legújabb rendszerbe. Ekkor újból revízió alá vétetett és az E. Főtanács megállapította a szabályzatot, mely negyedik önálló szabályzat. Az intézet most már Teológiai Akadémia.

1915—Unitárius Teológiai Akadémia.

Az új idők jele, hogy 1896-tól kezdve, tehát nem is húsz év alatt, állandóan bővül, javul a helyzet és ahhoz képest módosul, javul az intézet szervezete, szabályzata, külső és belső élete. Remélni lehet, hogy most már nyugvóponthoz jutott. Híhető az is, hogy az egyház életében befelé és kifelé is meg lesz jótékony

hatása. Első eredménye, hogy a negyedik rendes tanárt Győrfi István személyében az 1914. évi Főtanács megválasztotta. 1915 szeptemberében tanszékét ünnepélyesen elfoglalta.

A hallgatók segélyezése.

A változott viszonyoknak megfelelőleg új intézkedések váltak szükségessé a hallgatók segélyezése érdekében is. Az egyház a lelkesíti pályára készülő ifjakat saját embereinek tekinti. Lakásukat, tanulásukat ingyenessé teszi. Még az egyetemi díjakat is az egyház pénztárából fizeti.

A pénzügyi javulást lehetővé teszi első helyen a b. e. Berde Mózsza fejedelmi alapítványa, azután az egyháznak nyújtott államsegély.

Egyesek is hozzájárultak a tanulás könnyítéséhez, a szorgalom fokozásához.

Először is egy nagyszivű, költői lelkű férfiú, Murányi Farkas Sándor fordította az intézet felé jóságos figyelmét. Szegényes hivatalnoki fizetéséből először 300 frt. alapítványt tett nejével együtt, melyet kiegészített 1000 frtra (2000 K). Az alapítványozó célja az volt, hogy egy pályára lépő ifjúnak a palástjáról minden évben gondoskodjék. Alapító-levele a Teológiai Akadémia multjának igen becses okmánya.

A nagyszivű alapító célja az volt, hogy az életbe minden anyagi segedelem nélkül kilépő ifjú lelkésznek a kezdet nehézségeit megkönnyítse, hogy szent hivatásához első szükségletét, palástját, bibliáját és imakönyvét beszerezhesse.

Az Intézet azzal becsülte meg az alapítványt, hogy önálló könyvben évről-évre följegyezte a vonatkozó intézkedéseket és a nyertesek nevét. A teológus ifjak is lerótták az alapító iránti hálájukat azzal, hogy költeményeiket egy terjedelmes kötetben kiadták.

Legújabbban *Hadházy Sándor* közpénztárnok és családja atyjok *Hadházy József* nevére, *Tibáld József* h.-ujfalvi lelkész és neje tettek szép és értékes alapítványt ifjaink segélyezésére, a teológiai oktatás elősegítésére.

A teológus ifjak 1887—88. tanévben lelkes buzgósággal megadóztatják önmagukat s évi hozzájárulással megteremtik a *Pályadíjalapot*, melyből évenként egy vagy két pályadíjjal jutalmaznak a szorgalmas munkásokat.

A *Dávid Ferencz-Egylet* koronként pályadíjat és jutalmat tűz ki az önálló munkásság méltatására.

Mózes András-alap címen az egykori kedves tanár emlékére alapítványt gyűjtenek önmaguk között és az alap jövedelmét könyvvásárlásra fordítják. Mózes András családja tekintélyes számú könyvvel ajándékozta meg az ifjúságot. Az alapból ezt a könyvtárt gyarapítják.

Egyesek, dr. Boros György dékán, Balázs András, Végh Mihály, Nagy Dénes lelkészek, dr. Bedő Albert ny. államtitkár, Lőrinczi Dénes altábornagy koronkint pályadíjat tűznek ki a hallgatók önképző körében. A Nagy Dénes járai lelkész pályadíjai már tíz év óta ismétlődnek halotti beszédek írására.

Székely László ny. lelkész alapítvánnyal gondoskodott a hallgatók jutalmazásáról, mert „köz pályán töltött hosszas szolgálatom tapasztalatai és az egyházi élet terén végzett éber megfigyeléseim arra tanítottak, arról győztek meg, hogy egyházunk jelen és jövő sorsa nagy mértékben lelkészeink kezében van letéve s attól függ jelen és jövő előhaladásunk vagy hanyatlásunk, hogy milyen lelkészeink vannak és lesznek. Kihatásában, valamint az egyesekre, úgy a tömegre is nemesebb hivatást nem ismerek a lelkészinél. Hogy azonban egy lelkész a feladatát hivatásának megfelelően Isten és emberek, valamint önmaga megnyugtatására betölthesse, elvégezhesse: felette kívánatosnak, sőt elkerülhetetlennek tartom, hogy mind tudományos és társadalmi téren, mind erkölcsi tekintetben magát önmivelés által is kiképezni igyekezzék s mindezen tekintetben mint kiforrott, határozott jellem álljon a hivek elé. Nagy súlyt helyezek különösen arra, hogy szerény, szorgalmas, jó magaviseletű, Istent szerető, népet megbecsülő oly egyének járjanak a nép előtt, kik az alázatot önérzettel párosítva, elmondhatják az Ur Jézussal: „amint én cselekedtem, ti is úgy cselekedjetek“. 2113 K alapítványt tesz.

Egy pályadíj, valamint a jutalomdíj 40—60 K lehet. A pályá-, valamint a jutalomdíj nagyságát 100 korona keretén belül évről-évre a teológiai intézet bizottsága állapítja meg; az tűzi ki szabad, legjobb belátásának és mindenkor a szükségnek megfelelően a pályatételeket a teológiai tudományok bármely szakából. A bírálatban azért, hogy növendékeinket közelebből is megismerje, óhajtja, hogy az illető szaktanáron kívül egyházunk mindenkori püspöke vagy főjegyzője részt vegyen.

Jutalomdíjul szintén a teológiai intézet bizottsága által évről-évre megállapítandó összeg adassék ki egy szorgalmas, szerény, jó magaviseletű, papi jellemű, magát ebben képező növendéknek.

Külföldi akadémiákon tanulás.

A XVI-ik százban Olasz- és Németország, a XVII-ikben és XVIII-ikban Hollandia, a XVIII-ban Hollandia, második felében Ausztria, a XIX-ik első felében Németország egyetemei és akadémiái voltak azok a forrástadó medencék, ahová az unitárius tanulók eljártak, hogy hazatérve új életet ébresszenek, új eszméket terjeszsenek intézetünkben és egyházainkban. A felsőbb oktatásnak ez az ága ma még nem áll kellő világításban előttünk, de reméljük, nem sok idő alatt tisztázni fogjuk, hogy jeles egyházi embereink hol és mennyi ideig folytatták tanulmányaikat. Ezúttal csak azokra mutatunk rá, a melyek a mai teológiai oktatásunk kiegészítőinek tekinthetők.

A XIX-ik század 50-es éveiben az idegen elnyomás elleni küzdelemben szerencsésen létrejött az angol unitáriusokkal való benső kapcsolat. A Kolozsvárt megtelepedett főúr Paget János közbenjárására és buzdítására az angolok nemcsak egyházunkon segítettek, hogy iskoláit megmenthesse, hanem gondoskodtak ifjaink felsőbb oktatása befejezéséről is, följajnlván a Britt és külföldi unitárius társulat segélyét egy ifjunak, aki teológiai tanulmányait a londoni Manchester Collegeban óhajtja folytatni. Egyelőre félsegélyt ígértek, de azután a Társulat segélyének megfelelő összeget felajánlott az Intézet. A Collegeba, még mielőtt a segély meglett volna, Németországból átmentek Ferencz József, Buzogány Áron és Marosi Gergely akadémiták, de az olasz háború kitérése miatt pár hónap multán haza kellett jönniök. Az angol alapítványra elsőnek 1860-ban Simén Domokos ment föl s utána ezideig már 17-en, kik közül 16 ott töltött legalább 2 évet, de néhányan 3 évet is.

Az ösztöndijra az E. K. Tanács jelölte ki az alkalmasnak vélt ifjút a teológiát végzett vagy tanuló ifjak közül. Pályázat nem volt hirdetve, hanem a püspök vagy a tanárok javaslata alapján járt el az E. K. Tanács.

1881-ben az eljárás annyiban módosult, hogy a jelöltnek elmenése előtt vizsgát kellett tenni.

A vizsga tárgyát a Papn. Int. tanári kara jelöli ki. Azok, akik a Manchester College-ban, mely most Oxfordban van, legalább két évet tanulnak, s tanulmányaikról a bizonyítványt az E. K. Tanácsnak bemutatják, a mire kötelezve vannak, alkalmazhatók voltak a papnevelő intézetben tanároknak, sőt a gimnáziumban is a bölcselmi tanszakra.

Másik teológiai college (akadémia) Angliában, az „Unitárius Home Missionary College“ Manchester városban van. Ide is ösztöndíjra mehetnek a magyar unitárius teológusok. Az ösztöndíj élvezését 1906-ban Kiss Sándor kezdte meg. Azután élvezte Benczédi Pál. 1911-ben Sharpe Emilia kisasszony állandó alapítványt tett a nevezett manchesteri intézethez egy magyar unitárius papjelölt részére. Az ösztöndíj évi 170 font sterling (mintegy 2600 kor.)

Az amerikai Meadville School nevű teológiai intézet és a Harvard Egyetem teológiai fakultása is szívesen fogadja és segélyben is részesíti a magyar unitárius teológust.

Németországi egyetemre szóló alapítvány az *Ezerév emlék-alapja*, melyet a magyar millennium alkalmából gyűjtött Ferencz József püspök úr. Az alap tőkéje 1909-ben 10494 K volt s életbe léptetését az E. Főtanács 21—1909. jk. sz. alatt azzal határozza meg, hogy a kamal egyötöde a tőkéhez csatolandó, amíg eléri a 20.000 koronát. $\frac{4}{5}$ részéből két évenként segély adandó oly papjelöltnek, aki azért folyamodik s akit a Teol. Akadémia igazgató erre ajánl.

Ezt az alapítványt első ízben Zoltán Sándor, most homoródjánosfalvi lelkész élvezte.

A hittanhallgatók önképzése.

Az ifjuság önkéntes vállalkozása, munkára és önmivelésre szervezkedése az újabbkori paedagogiai fölfogás szerint elsőrendű jelentőséggel bír. Ezt az unitárius lelkészi pályára készülő ifjak annyira átéreztek, hogy már 1847—48-ban, midőn az intézet megalakult, ők is azonnal önképzőkört szerveztek s ahhoz hűségesen ragaszkodtak még akkor is, a mikor 6—7 csekély számra apadt a hallgatók száma. Az unitárius teológusok önképzőkörének igen szép múltja van. E múlt részletes ismertetését mellőzhetjük, mivel a kör 50 éves fönnállása alkalmával önálló kis könyvben kiadta múltja leírását.*

Az ifjuság jóra való hajlandóságát mutatja, hogy magának alapot tudott gyűjteni és ma már szép és értékes kis könyvtára van. Becsületére válik az is, hogy alapítójának, Murányi Farkas Sándornak, a költeményeit kiadta.

* Kolozsvári unitárius Papnevelő Intézet *önképző körének története* a XIX-ik számban. 22 l. Irta : Barabás István.

A hazai protestáns teológiákkal több éven át élénk összeköttetést tartott fenn, az északamerikai meadville-i unitárius teológia ifjúságával is barátságos levelezést folytatott. Olvasóterme mutatja, hogy saját előljáróit és kitűnő férfait, a hazai jeleseket megbecsüli, mert olvasó helyiségét arcképekkel feldíszítette. A szavalás, szónoklás, bírálat, irodalmi munkálkodás különböző ágai mindig jó művelőkre találtak önképző körében. Kebli lapja először Egyházi Lap, most „Jövendő“ címen sok jó dolgot rejteget.

E sok irányú munkásság haszna a gyakorlati életpályán számtalanszor észlelhető.

Munkásságukat főhatóságilag jóváhagyott szabály szerint egy teológiai tanár védnöksége alatt folytatják.

(Vége)

Helyénvaló tanulságok.

— Felolvasás az Orsz. Középiszkolai Tanáregyesület kolozsvári körének 1915. évi közgyűlésén. —

Irta: **Dr. Kiss Ernő.**

Diadalmas fegyvereink még nem pihennek. De bár még forr a harcok vészes áradata, bár tart a gigászi küzdelem, bár omlik a drága ifjú vér, bár ott dobban utolsót sok ifjú kebel a támadások viharában, bár sajognak az anyák, az özvegyek, az árvák szívei: a háború még sem üli többé lelkünket mindent lenyűgző erejével, nem foglalja le a gondolkodásunkat hatalmas gyötrelmeivel. Mintha a próbát, az iszonyatos nagy próbát kiállottuk volna már és tűrésben és erőben, reményben és hitben megedzve nyugodtabban tudnánk már számot vetni magunkkal. A pusztulás és gyász és halál megrendítő hatalmát legyőzte a diadalmas élet a maga mindennapi követelményeivel, multba fogantozó törekvéseivel, jövőbe vetett reménységeivel. Ugy kell lenni, hogy az erő, mely fiaink izmait acélozza meg a lövőárkok mélységeiben és a hegységek magasságain, nyirkos hidegben és fagyasztó jegek között, feneketlen sárban és öles hóban, visszaáramlik legalább feleslegének néhány atomjával ide mi közénk és segít a békés munkálkodás kicsinyes és nagy, aprólékos és fontos mindennapiságainak elvégzésében.

Hogy nekünk, az iskola munkásainak, mennyi magunkkal való küzdelembe került, míg megtaláltuk azt a lelket, mely munkánkhoz okvetetlenül szükséges, nem akarom itt fejtegetni. Csak azt emelem ki, hogy mihelyt megindult a rendes munka, rögtön megindultak azok, az eseményekre irányuló megfigyelések is, melyek arra céloztak, hogy munkánkra nézve tanulságokat vonjanak le belőlük. Ez természetes is. Mert hiszen a mi munkánk a jövőre irányul. Minden lépésünkkel, minden mozdulatunkkal, minden szavunkkal a jövőt alakítjuk, fejlesztjük és építjük vagy rontjuk a gyermek lelkében. Nem hagyhatjuk tehát kiaknázatlanul az ilyen nagy világ-